

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політичної соціології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Деканом Соціологічного факультету

В'ячеслав НІКУЛІН

«3» червня 2024 року

Робоча програма навчальної дисципліни

Практика та теорія геополітики

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ магістр _____
галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ 054 Соціологія _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ Соціальні технології _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)
факультет _____ соціологічний _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Протокол №9 від 26.06.2024 року

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Дублікаш Тетяна Миколаївна, к. соц. н., доцент кафедри політичної соціології, Литовченко Артем Дмитрович, к. соц. н., доцент кафедри політичної соціології

Програму схвалено на засіданні кафедри політичної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Протокол №12 від 21.06. 2024 року

В.о. завідувача кафедри політичної соціології

В'ячеслав НІКУЛІН

Програму погоджено науково-методичною комісією соціологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Протокол №8 від 24.06. 2024 року

Голова науково-методичної комісії

соціологічного факультету

Юлія СОРОКА

Гарант освітньої програми «Соціальні технології»

Спеціальності 054 Соціологія

Людмила СОКУРЯНСЬКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “ Практика та теорія геополітики” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів денного і заочного відділення спеціальності «соціологія» освітньої програми “Соціальні технології”

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – надання студентам систематизованих знань про сутність, методологію та найзначніші результати досліджень із геополітики.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- сформулювати у студентів уявлення про різні підходи та школи в геополітиці;
- надати різнобічне уявлення про можливості, обмеження та перспективи наукового розвитку геополітики;
- розглянути соціологічну (розширену) версію геополітики та визначити перспективи її соціологічного використання;
- навчити студентів засадам геополітичного аналізу;
- навчити студентів порівнювати дослідницькі стратегії та інтерпретації геополітичних процесів у різних підходах та концепціях;
- надати студентам орієнтири для критичного осмислення геополітики.

1.3. Кількість кредитів
для денної форми навчання – 4

1.4. Загальна кількість годин
Для денної форми навчання – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
6-й	
Семестр	
11-й	
Лекції	
16 год.	
Практичні, семінарські заняття	
14 год.	
Лабораторні заняття	
0 год.	
Самостійна робота	
90 год.	
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

1. Опанувати основні поняття й положення концепцій досліджуваної проблематики.
2. Вміти співставляти та порівнювати геополітичні характеристики різних держав.
3. Вміти визначати геополітичні фактори за різними теоріями та школами.
4. Навчитись аналізувати сучасні геополітичні тенденції та процеси у соціологічній логіці.

Компетентності та результати навчання курсу:

- ЗК 1 Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу
- ЗК 2 Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях
- ЗК 4 Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми
- ЗК 9 Усвідомлення проблематики рівних можливостей у суспільстві, зокрема її гендерних, расових, вікових аспектів
- ЗК 10 Усвідомлення культурного розмаїття суспільств і викликів взаємодії в міжкультурному контексті
- ЗК 12 Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел
- ФК 1 Здатність застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для інтерпретації соціальних явищ і процесів
- ФК 2 Розуміння закономірностей взаємодії індивідів, соціальних груп, спільнот та суспільств
- ФК 4 Розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі
- ФК 5 Здатність зіставити методологію та результати різних соціологічних досліджень
- ФК 7 Здатність зіставити наявне знання з практичними викликами
- ФК 10 Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їх змістовне структурування й узагальнення
- ПРН 1 Давати визначення соціологічних понять і застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для пояснення практичних ситуацій
- ПРН 2 Визначати соціальні проблеми, їх можливі структурні та культурні чинники
- ПРН 4 Пояснювати епістемологічні виклики й евристичне значення основних соціологічних підходів та парадигм в історичній і сучасній перспективах
- ПРН 6 Пояснювати й застосовувати критерії науковості та об'єктивності досліджень

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Геополітика як наукова дисципліна: виникнення, розвиток, стан.

Тема 1. Геополітика. Геоеконіміка. Геокультура. Геосвідомість?

Геополітика як філософія історії та інструмент політики. Географічний детермінізм, цивілізаційний підхід та військово-стратегічний підхід як джерела формування геополітики.

Тема 2. Геополітичний тезаурус та категоріальний апарат

Об'єкт та предмет геополітики як наукової дисципліни. Методи та функції геополітики.

Основні категорії геополітики. Геополітичні епохи. Суб'єкти геополітичних відносин. Геополітична позиція. Геополітична взаємодія. Механізми контролю планетарного простору. Головні парадигми геополітики у ХХ ст.: національно-державницька, ідеологічна, цивілізаційна. Інформаційна парадигма ХХ-ХХІ ст.

Тема 3. Класичні школи геополітики

Органічна школа Ф. Ратцеля. Геополітична теорія Р. Челлена. Вчення про географічно-історичні осі Х. Маккіндера. Теорія морської могутності А. Мехена. Континентальна теорія К. Хаусхофера. Французька геополітична школа. В. де ла Бланш, засновник антропологічної школи. Н. Спайкмен та категорія внутрішнього моря. К. Шмітт та концепція номосу. А. фон Тірпіц та колоніальна стратегія “мирної” боротьби.

Тема 4. Геополітичні фактори

Клімат та ландшафт як фактори геополітики. Демографічні, релігійні, ідеологічні, науково-технічні та інші фактори геополітичної взаємодії. Виклики міграції. Закони геополітики. Закон фундаментального дуалізму моря та суші. Закон посилення фактору простору в історії людства. Закон синтезу моря та суші. Роль систем комунікації у зв'язуванні фізичного та інформаційного просторів. Транспортна теорема. Теорема про природні кордони. Роль віртуальних мереж. Суша, море, повітря, космос, віртуальний простір — який з просторів доцільно опанувати у сучасну епоху у першу чергу? Поняття геополітичного потенціалу регіонів.

Тема 5. Сучасні геополітичні школи

Атлантизм та мондіалізм. Д. Мейнінг та культурно-функціональний аналіз. С. Коен та геополітичні складові поділу Землі. Г. Кіссінджер: аерократія та ефірократія. Цивілізаційний неонатлантизм С. Хантігтона. Велика шахова дошка З. Бжезинського. Ж. Атталі: геоекономіка та ера грошей. К. Санторо та ідея планетарної держави. Геополітика та глобалізація. Соціологічні концепції глобалізації (Е. Гіденс, У. Бек) та її альтернативи (І. Валлерстайн) в інструментарії геополітики.

Розділ 2. Практична геополітика: соціологічний вимір.

Тема 6. Геополітичні актори Північної Америки

США як ведучий геополітичний актор сучасного світу: становлення, сучасність, перспективи. Геополітичний потенціал Канади та фактори його актуалізації. Соціальні фактори геополітичної залежності Мексики.

Тема 7. Геополітичні актори Європи

Механізми формування державоцентристської моделі міжнародних відносин у Європі у ХІ-ХVІІ ст. Механізми формування монополій та боротьба за гегемонію у сучасну епоху. Морські та сухопутні держави на початку ХХІ сторіччя — боротьба за протоки та канали. Велика Британія як геополітичний унікум. Геополітичне сьогодення та перспективи Європейського Союзу та його найвизначніших членів. Геополітичні регіони Європи. Особливості геополітичної ролі країн Східної Європи.

Тема 8. Геополітичні актори Азії

Китай як головний претендент на геополітичне майбутнє. Геополітична характеристика Японії. Геополітична характеристика Південної та Північної Кореї. Індія як геополітичний актор. Іран як геополітичний актор. Ізраїль та його геополітичні претензії. Геополітичний статус Туреччини. Геополітичні характеристики арабських держав. Острівні держави Азії та їхнє геополітичне значення.

Тема 9. Пострадянський простір у геополітичному розгляді

Геополітичний фундамент колишніх радянських республік на момент розпаду СРСР. Геополітичні особливості країн Балтії. Кавказькі республіки та їхнє геополітичне значення. Азіатські пострадянські країни: геополітичні перспективи. Геополітичний аналіз України, Білорусі, Молдови.

Тема 10. Африка в геополітичному розрізі

Геополітичні лідери та геополітичні аутсайтери Африканського континенту. Африка як геополітичний інструмент Європи. Геополітичні перспективи африканських країн.

Тема 11. Освоєння та боротьба за домінування у нових просторах ХХІ ст.

Космічні програми та боротьба за домінування у космосі. Освоєння Арктики. Головні гравці та їхні стратегії.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усьог	у тому числі					усьог	у тому числі				
		о	л	п	лаб.	інд.		с. р.	о	л	п	лаб.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Геополітика як наукова дисципліна: виникнення, розвиток, стан.												
Тема 1. Геополітика. Геоeкономiка. Геокультура. Геосвiдомiсть?	5	1				4						
Тема 2. Геополітичний тезаурус та категоріальний апарат	9	1	1			5						
Тема 3. Класичні школи геополітики	16	2	4			10						
Тема 4. Геополітичні фактори	15	2	1			12						
Тема 5. Сучасні геополітичні школи	17	2	4			11						
Разом за розділом 1	64	10	10			44						
Розділ 2. Практична геополітика: соціологічний вимір												
Тема 6. Геополітичні актори Північної Америки	8	1	1			6						
Тема 7. Геополітичні актори Європи	11	2	1			8						
Тема 8. Геополітичні актори Азії	11	1	1			9						
Тема 9. Пострадянський простір у геополітичному розгляді	11	1	1			9						

Тема 10. Африка в геополітичному розрізі	10	1	1			8						
Тема 11. Освоєння та боротьба за домінування у нових просторах ХХІ ст	7	1				6						
Разом за розділом 2	62	8	8			46						
Усього годин	120	16	14			90						

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
Розділ 1. Геополітика як наукова дисципліна: виникнення, розвиток, стан.			
			-
1	Тема 2. Геополітичний тезаурус та категоріальний апарат	1	
2	Тема 3. Класичні школи геополітики	4	
3	Тема 4. Геополітичні фактори	1	
4	Тема 5. Сучасні геополітичні школи	4	
	Разом за розділом 1	10	
Розділ 2. Практична геополітика: соціологічний вимір			
5	Тема 6. Геополітичні актори Північної Америки	2	
6	Тема 7. Геополітичні актори Європи	1	
7	Тема 8. Геополітичні актори Азії	2	
8	Тема 9. Пострадянський простір у геополітичному розгляді	2	
9	Тема 10. Африка в геополітичному розрізі	1	
	Разом за розділом 2	8	
	Усього годин	18	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	<i>Підготування реферату на тему «Соціологічні перспективи геополітики»</i>	10	
2	<i>Підготування кейсів «Боротьба за гегемонію в сучасну епоху та в епоху середньовіччя.»</i>	8	
3	<i>Підготування записки «Статус «Середземного моря» у сучасну епоху/ Середземномор'є індустріальної цивілізації.»</i>	8	
4	<i>Складання геополітичної хронології «Боротьба за Атлантику та Тихий океан.»</i>	8	

5	<i>Написання есе</i> Віртуальна держава як можлива форма організації суспільного життя у майбутньому.	8	
6	<i>Підготування відповіді на питання</i> Чи загрожує Європі велике переселення народів у XXI сторіччі?	8	
7	<i>Написання аналітичної записки</i> Геополітичний аналіз країн Латинської Америки	8	
8	<i>Підготування доповіді</i> Австралія в геополітичному розгляді	8	
9	<i>Підготування доповіді</i> Азія в геополітичному розгляді	8	
10	<i>Підготування доповіді</i> із порівняння кейсів за власним вибором	10	
	Разом	84	

6. ІНДЗ

не передбачено учбовим планом

7. Методи контролю

2 Контрольні роботи (по 2 відкритих питання). Робота на семінарських заняттях (доповіді, відповіді, питання, робота в групах). Письмовий іспит (відкриті питання).

Контрольна робота 1. Питання (приклад):

Боротьба за гегемонію в сучасну епоху та в епоху середньовіччя.

Статус «Середземного моря» у сучасну епоху/ Середземномор'є індустріальної цивілізації.

Боротьба за Атлантику та Тихий океан.

Віртуальна держава як можлива форма організації суспільного життя у майбутньому.

Чи загрожує Європі велике переселення народів у XXI сторіччі?

Контрольна робота 2. Питання (приклад):

Охарактеризувати країну з переліку як геополітичного актора (США, Велика Британія, Канада, Китай, Німеччина, Франція, Нідерланди, Індія, Японія, Іран, Саудівська Аравія, Південно-Африканська Республіка, Бразилія, Аргентина, Куба, Австралія, Італія, Іспанія, Португалія, Греція).

Принципові відмінності класичних та сучасних теорій геополітики.

Особливості геополітики в глобалізаційну епоху.

Трансформація геополітики як дисципліни під впливом теорій глобалізації.

Критерії оцінювання контрольної роботи

10 балів	Відповідь повна, або з однією незначною помилкою
8-9 балів	Відповідь повна, але з двома-трьома незначними помилками
6-7 балів	Відповідь не досить повна, та (або) із суттєвими помилками
до 5 балів	Відповідь неповна, містить суттєві помилки
0 балів	Відповідь майже відсутня та (або) не відповідає запитанню

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота										Контроль а робота, передбаче на навчальни м планом	Контроль а робота, передбаче на навчальни м планом	Іспи т	Сум а	
Для денного відділення														
Розділ 1					Розділ 2						10	10	40	
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т10	Т11				
	5	5	5	5	2	3	3	5	2	5				
20					20									100
Для заочного відділення														

T1, T2 ... – теми розділів.

До складання іспиту допускаються студенти, які набрали хоча б 10 балів на протязі семестру.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

Питання до іспиту

1. Поняття «геополітики» та його соціологічні перспективи.
2. Геополітика як філософія історії та інструмент політики.
3. Географічний детермінізм як фундамент геополітики.
4. Цивілізаційний підхід як один з витоків геополітики.
5. Військово-стратегічний підхід як один з витоків геополітики.
6. Гносеологічні передумови виникнення й становлення геополітики.
7. Геополітика як окрема дисципліна: об'єкт, предмет, методи, функції.
8. Геополітика як окрема дисципліна: основні категорії.
9. Геополітичні епохи.
10. Суб'єкти геополітичних відносин.
11. Поняття геополітичної позиції та геополітичної взаємодії.
12. Таласократія vs телурукратія: головна дилема геополітики.
13. Класичні теорії геополітики: загальна характеристика.
14. Основні парадигми геополітики у ХХ ст.
15. Інформаційна парадигма в геополітиці.
16. Органічна школа Ф. Ратцеля.
17. Геополітична теорія Р. Челлена.
18. Вчення про географічно-історичні осі Х. Маккіндера.
19. Теорія морської могутності А. Мехена.

20. Континентальна теорія К. Хаусхофера.
21. В. де ла Бланш, засновник антропологічної школи.
22. Н. Спайкмен та категорія внутрішнього моря.
23. К. Шмітт та концепція номосу.
24. А. фон Тірпіц та колоніальна стратегія “мирної” боротьби.
25. Клімат та ландшафт як фактори геополітики.
26. Демографічні, релігійні, ідеологічні, науково-технічні та інші фактори геополітичної взаємодії.
27. Закон фундаментального дуалізму моря та суші.
28. Закон синтезу моря та суші.
29. Роль систем комунікації у зв'язуванні фізичного та інформаційного просторів.
30. Транспортна теорема.
31. Роль віртуальних мереж в геополітичних відносинах.
32. Механізми формування державоцентристської моделі міжнародних відносин.
33. Механізми формування монополій та боротьба за гегемонію у сучасну епоху.
34. Морські та сухопутні держави на початку ХХІ сторіччя — боротьба за протоки та канали.
35. Поняття геополітичного потенціалу регіонів.
36. Транспортна теорема
37. Теорема про природні кордони.
38. Сучасна геополітика: загальна характеристика.
39. Атлантизм та мондіалізм.
40. Євразійський підхід в геополітиці.
41. Д. Мейнінг та культурно-функціональний аналіз.
42. С. Коен та геополітичні складові поділу Землі.
43. Г. Кіссінджер: аерократія та ефірократія.
44. Цивілізаційний неоатлантизм С. Хантігтона.
45. Велика шахова дошка З. Бжезинського.
46. Ж. Атталі: геоекономіка та ера грошей.
47. К. Санторо та ідея планетарної держави.
48. Геополітика та глобалізація.
49. Охарактеризувати країну з переліку як геополітичного актора. Перелік: США, Велика Британія, Канада, Китай, Росія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Індія, Японія, Іран, Саудівська Аравія, Південно-Африканська Республіка, Бразилія, Аргентина, Куба, Австралія, Італія, Іспанія, Португалія, Греція.

9. Основна література

1. Бжезинський Збігнев. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. / З англ. перекл. Олена Фешовець. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000
2. Білокобильський О. Східноукраїнський конфлікт в контексті глобальних трансформацій. Київ: Український інститут стратегій глобального розвитку і адаптації, 2016. 364 с.
3. Вегеш М. М., Петрінко В. С. Геополітична енциклопедія: Навчальний посібник. 2020. 676 с.
4. Геополітика України: історія і сучасність (періодичне наукове видання) <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/index>
5. Гольцов А. Г. Геополітика та політична географія. Підручник. / А. Г. Гольцов— К.: Центр навчальної літератури, 2019. — 416 с.
6. Дністрянський М. С. Геополітика: навчальний посібник / М. С. Дністрянський — Львів: ЛНУ, 2011. — 436 с

7. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник. / М. С. Дністрянський – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344
8. Кісінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ : Наш формат, 2020. 320 с.
9. Клімова Г.П. Лібералізм як ідейно-політична доктрина у світовому геополітичному ареалі. Нотатки сучасної науки: електронний мультидисциплінарний науковий часопис. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. № 9. 20 с. (С. 10-11).
10. Костиця І., Міщенко А. (2021). Україна в орбіті геополітичних інтересів Європейського Союзу // Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 4(2), 61-72.
11. Крисаченко В. Геополітика // Науковий інструментарій українознавця. Довідник — К.: ННДІУВІ, 2012.
12. Муазі Д. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ. Київ : Брайт Стар Паблішінг, 2018. 184 с
13. Поліщук І.О., Панков В.В. (2023). Геополітичне позиціонування України в контексті розвитку сучасних міжнародних відносин. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 3(58). С.108-117.
14. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посібник. Харків : Право. 2016. 540 с
15. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ : Наш формат, 2019. 608 с

Допоміжна література

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навч. посібник. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2007. – 316 с.
2. Арутюнов В. Х. Філософія глобальних проблем сучасності : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. Х. Арутюнов, В. М. Свінцицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 90 с.
3. Битяк Ю.П., Яковюк І.В. Проект «Міжмор'я» як відображення геополітичних інтересів країн Східної Європи. Політичні та правові дисонанси в сучасних українських реаліях: зб. наук. статей (за матеріалами ХХХ Харків. політол. читан., 16 червня 2017 р.). Харків, 2017. С. 7-13.
4. Бондаренко В. Міжконфесійний конфлікт в Україні: витоки, стан і шляхи подолання // Людина і світ. – 1991. – №3. – С. 2-10.
5. Габермас Ю. Постметафізичне мислення / Юрген Габермас ; пер. з нім В. М. Купліна. – К. : Дух і Літера, 2011. – 280 с. – (Серія «Сучасна гуманітарна бібліотека»)
6. Гаврилишин Б. Дороговказ в майбутнє. До ефективних суспільств. Доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; пер. з англ. – К. : Основи, 1993. – 235 с.
7. Гантігтон С. Зіткнення цивілізації? / С. Гантігтон // Філософ. і соціолог. думка. – 1996. – № 1 – 2. – С. 11–24.
8. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика / М. Геффернен / [Пер. з англ.]. – К. : Дух і літера, 2011. – 464 с.
9. Гіденс Е. Нестримний світ. Як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гіденс ; пер. з англ. Н. Поліщук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 100 с. – (Сучасна гуманітарна бібліотека).
10. Голиков А.П. та ін. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – С.309-304.
11. Дашевська О. В. Геополітичний статус держави: сутність, фактори та функції / О. В. Дашевська // Грані. – 2015. – № 9 (125). – С. 33–37.

12. Експерти про нетрадиційні релігії і міжрелігійні конфлікти // Людина і світ. – 1999. – № 6. – С. 28.
13. Європейська та українська культура в нарисах : навчальний посібник / за ред. І. З. Цехмістро, В. І. Штанько, В. С. Старовойт, В. М. Леонтьєвої. – К. : Центр навч. літ-ри, 2003. – 320 с.
14. Клімова Г.П. Особливості консерватизму як світової доктрини політичної ідеології / Трансформація суспільних відносин в умовах цивілізаційних змін: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. 498 с. (С. 330-337).
15. Косуха П. З церковних фронтів – на поле християнської благодаті // Віче – 1993. – № 1 (10). – С. 124.
16. LITVIN, L. A.. Сучасні геополітичні концепції: висновки для України.. **Політичне життя**, [S.l.], n. 4, p. 109-115, dec. 2019.
17. Мазуренко І. М. Геополітичні характеристики як форма реалізації геополітики //Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. - № 2(66), 2019
18. Наумкіна С. М. Міжкультурна комунікація як «філософія толерантності» в сучасному світовому геополітичному просторі. Актуальні проблеми філософії і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі. Харбін – Одеса, 2019. С. 44–49
19. Новиченко М. Міжконфесійні конфлікти // Людина і світ. – 1995. – № 9. – С. 17-18.
20. Поліщук, І. (2023). Еволюція світового порядку як результат розвитку міжнародних відносин. Історико-політичні проблеми сучасного світу: Modern Historical and Political Issues: збірник наукових статей. Чернівці: Journal in Historical & Political Sciences. Chernivtsi: Чернівецький національний університет, Chernivtsi National University, 2023. Т. 47. С.161-167.
21. Русанова М. Класична геополітика як наука, що сприяє створенню імперій: критичний зсув у дослідницькій парадигмі геополітики / Марина Русанова // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 74. – С. 400–402.
22. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд; пер. з англ. К. Ботанова, Т. Цимбал, Н. Іхазалі, Т. Марценюк. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
23. Саїд Е. Орієнталізм / Едвард Саїд ; пер. з англ. В. Шовкун. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 511 с.
24. Сливка Р.Р. Вразливість півостровів щодо прояву територіальнополітичних конфліктів / Р.Р. Сливка // Часопис соціально-економічної географії. – 2019. – Том. 27. – С. 70-76.
25. Ставицький А. Вплив сучасних геополітичних викликів на економічну безпеку держави / А. Ставицький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2018. – № 4 (199). – С. 45–55.
26. Тайлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Ч. Тайлор (Чарльз Тейлор) / пер. з англ. – К. : Альтерпрес, 2004. – 172 с.
27. Тейлор Ч. Етика автентичності / Чарльз Тейлор. – К. : Дух і літера, 2009. – 128 с.
28. Титар О. В. Глобалізація і українські культурні ідентичності: глобальний диктат візуального / О. В. Титар // Гуманітарний часопис: Збірник наукових праць. – Х. : ХАІ, 2012. – № 3. – С. 64–70.
29. Титар О. В. Глобалізація та українські культурні ідентичності: поліцентризм, тотальність, холістичність / О. В. Титар // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. : Теорія культури і філософія науки. – Х., 2013. – № 1099 – II. – С. 252–257.
30. Титар О. В. Концепт «глобалізація» у контексті національних і регіональних культур: Слобожанщина в глобалізованому світі / О. В. Титар // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Вісник Дніпропетровського університету. Науковий журнал. – Дніпропетровськ, 2014. – Вип. 8. – С. 132–136.
31. Українці, діаспора і державний лобізм // Інтернет видання українців Америки «Нова Хвиля». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- <http://newwave4.org/merediany/125-ukrayinci-diaspora-i-derzhavnijj-lobizm.html>.
32. SHVED, V.. Сучасна геополітика Близького Сходу у контексті змін світового порядку.. Історичні і політологічні дослідження, [S.l.], n. 1(64), p. 55-59, apr. 2019.
  33. Alterman, J. B. (2018) The Implications of the U.S. Withdrawal from Syria. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2018. December, 19. URL: <https://www.csis.org/analysis/implications-us-withdrawal-syria>
  34. Ashmawy M. S. Islam and the political order. – Washington : The Council for Research in Values and Philosophy, 1994 . – 116 p.
  35. Bauman Z. Globalization / Z. Bauman. – Cambridge: Polity Press, 2000. – 199 p.
  36. Bongaarts J. The Role of Family Planning Programmes in Contemporary Fertility Transitions // The Continuing Demographic Transition / G.W. Jones (ed.) Oxford: Clarendon Press, 1997. P. 422-444.
  37. British cultural identities / ed. Storry M., Childs P. – London: Routledge, 1997. – 350 p.
  38. Food and Agriculture Organization : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org>.
  39. Hopkins A. G. Globalization in World History / ed. by Antony Hopkins. – New York: New York City, 2003. – 263 p.
  40. Kepel G. Jihad: the trail of political islam; Transl.by Anthony F. Roberts . – Cambridge : Belknap, 2009 . – 454 p.
  41. Munich Security Report 2019. The Great Puzzle: Who Will Pick Up the Pieces? Munich Security Conference. Munich, 2019.
  42. Said E. W. Orientalism: Western conceptions of the Orient / Edward W. Said. – New York: Pantheon Books, 1978. – 328 p.
  43. Singh, M. (2018) United States, Saudi Arabia and The Middle East in the PostKhashoggi Era / War On The Rocks, 2018, December, 10. URL: <https://warontherocks.com/2018/12/the-united-states-saudi-arabia-and-the-middle-east-in-the-post-khashoggi-era/>
  44. Taylor Ch. The Ethics of Authenticity / Ch. Taylor. – Cambridge MA: Harvard University Press, 1991. – 118 p.
  45. The New Geopolitics Of The Middle East: America’s Role In A Changing Region. A Brookings Interview / Policy. Brookings. Washington, 2019. 35 p.
  46. Wallerstein I.M. Geopolitics and Geoculture: Essays on the Changing World – System/I.M.Wallerstein. –Cambridge, England: Cambridge University Press, 2001
  47. Weinberg L. Global terrorism: a beginner's guide. – Oxford : Oneworld, 2005. – 182 p.
  48. World Population Prospects, the 2010 Revision on-line database. N.Y.: United Nations, 2011: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm

Інформаційні ресурси

- Журнал геополітичної аналітики «Бінтел»
<https://bintel.org.ua/category/analytcs/geopolitics/>
- Збірник наукових праць «Геополітика України: історія і сучасність»
<http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/archive>
- Сучасні геополітичні теорії та школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://studies.in.ua/geopolitika-seminary/1287-suchasn-geopoltichn-teoryi-ta-shkoli.html>
- The Global Risks Report 2023 [Електронний ресурс] – Режим доступу:
<https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023/>

